

ความชุกชุมและแหล่งอาศัยของนกแสก (*Tyto alba javanica* (Gmelin, 1788))

ในพื้นที่ภาคกลาง ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abundance and habitat use of barn owl (*Tyto alba javanica* (Gmelin, 1788) in the central, northern and north-eastern Thailand

เกรียงศักดิ์ หามะฤทธิ์   ปิยาณี หนูภาพ   ทรงทัต แก้วตา
กลุ่มกีฏและสัตววิทยา   สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช

รายงานความก้าวหน้า

ประชากรนกแสกในพื้นที่ที่ทำการสำรวจส่วนใหญ่มีประชากรน้อย บางพื้นที่ไม่พบนกแสกและแหล่งสร้างรังแต่บางพื้นที่มีความชุกชุมสูง เช่น อำเภอเมืองและอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ความชุกชุมของนกแสกดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและเกี่ยวข้องกับความชุกชุมของสัตว์ที่เป็นอาหารของนกแสก สถานที่หลบพักนอนและแหล่งสร้างรัง ชนิดของสถานที่ทำรังส่วนใหญ่เป็นโพรงใต้หลังคาโบสถ์ โพรงไม้ตามต้นไม้ขนาดใหญ่ หลืบหินและถ้ำเล็กๆบนภูเขา ชนิดสัตว์ที่นกแสกล่าเป็นอาหารมีความแตกต่างกัน ขึ้นกับสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและพืชที่เพาะปลูก สัตว์ที่นกแสกล่าเป็นอาหารส่วนใหญ่เป็นหนูศัตรูพืชในนาข้าว พืชไร่ และในชุมชน เช่น หนูท้องขาว หนูหริ่ง หนูนาเล็กและหนูนาใหญ่ มีบางพื้นที่ที่พบนกแสกล่าค้ำควากินแมลง หนูผีนา และกบเขียดเป็นอาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ สวนป่า พื้นที่ปลูกพืชไร่ ซึ่งมีความชุกชุมของหนูน้อยกว่าสัตว์กลุ่มอื่นๆ

รหัสการทดลอง 03-04-54-04-01-01-16-54

คำนำ

ในบรรดาสัตว์ผู้ล่าที่กินหนูเป็นอาหาร นกกลางคืนโดยเฉพาะนกแสก เป็นสัตว์ธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงที่สุดในการควบคุมประชากรหนู เนื่องจากเป็นนกที่มีความเฉพาะเจาะจงต่อเหยื่อสูง มีการปรับตัวเพื่อออกล่าเหยื่อในเวลากลางคืน ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมการหากินของหนู ตลอดจนปรับตัวให้สามารถอยู่อาศัยหรือหาอาหารในสภาพพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมของมนุษย์ได้ดี และยังถูกมนุษย์ล่าเป็นอาหารน้อยกว่าสัตว์ผู้ล่ากลุ่มอื่นๆ (Lenton, 1980) นกแสกในประเทศไทยถูกจัดอยู่ในสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม (Near Threatened species) ตามบัญชีรายชื่อใน Thailand Red Data สาเหตุการคุกคามเนื่องจากการล่าเพราะความเชื่อที่ผิดๆ (Sanguansombat, 2005) สำหรับประชากรนกแสกชนิดย่อยที่อยู่ทางภาคใต้ (*Tyto alba stertens* Hartert, 1929) นั้น ได้มีการฟื้นฟูประชากรกลับคืนมาจนมีจำนวนประชากรจำนวนมาก และได้มีการนำปล่อยคืนสู่ธรรมชาติหลายแห่งแล้ว แต่นกแสกชนิดย่อยที่มีเขตการแพร่กระจายในเขตภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ (*Tyto alba javanica* Gmelin, 1788) ในปัจจุบันได้ลดจำนวนลงอย่างมาก จากการคุกคามต่อนกแสกโดยตรง การทำลายแหล่งสร้างรังและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ล่าเหยื่อ ดังนั้นจึงควรที่จะมีการฟื้นฟูประชากรนกแสกชนิดย่อยนี้ให้กลับมา เพื่อที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์นกแสกในการควบคุมประชากรหนูศัตรูพืช ลดการใช้สารเคมีกำจัดหนู และควบคุมการระบาดของหนูศัตรูพืชอย่างยั่งยืน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทราบถึงประชากร แหล่งสร้างรัง และถิ่นที่อยู่อาศัยในปัจจุบันของนกแสกกลุ่มนี้ให้แน่ชัด รวมทั้งเพื่อเตรียมหาแหล่งพันธุกรรมที่จะนำมาเป็นกลุ่มประชากรตั้งต้นในการขยายพันธุ์ เพื่อให้มีประชากรมากพอที่จะควบคุมประชากรหนูให้อยู่ในสภาวะสมดุลทางนิเวศต่อไป

วิธีดำเนินการ

อุปกรณ์

1. เครื่องกำหนดตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ (GPS)
2. กล้องดักถ่ายภาพสัตว์ (Camera trap)
3. กล้องส่องทางไกลแบบสองตา (Binocular)
4. กล้องส่องทางไกลแบบตาเดียว (Scope)
5. กล้องถ่ายรูป
6. แผนที่ภูมิประเทศ ภาพถ่ายทางอากาศ

วิธีการ

1. ดำเนินการสำรวจตามพื้นที่ๆตรวจสอบจากเอกสารรายงานการพบเห็น หรือจากการสอบถาม โดยเน้นในบริเวณวัด ป่าชุมชน หมู่ไม้และอาคารที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลาง สำรวจนับจำนวนประชากรนกแสกที่พบในแต่ละแหล่งอาศัย รวมทั้งทำการสำรวจนับโดยการไล่เสียงล่อในเวลาากลางคืนในพื้นที่เกษตรกรรม ตามวิธีการของปริญญา (2551) ทำพิกัดจุดที่สำรวจพบด้วยเครื่อง GPS เพื่อจัดทำแผนที่การกระจาย

2. เก็บตัวอย่างก่อนสำรองที่นกแสกคายทิ้งจากแต่ละแหล่ง นำมาตรวจวิเคราะห์ชนิดและสัดส่วนสัตว์ที่ถูกล่าและแหล่งล่าเป็นอาหารในห้องปฏิบัติการ

3. บันทึกภาพถ่ายสถานที่ที่พบนกแสกและแหล่งอาศัยของนกแสก บันทึกข้อมูลทางภูมิศาสตร์และข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบบริเวณสถานที่เก็บตัวอย่างก่อนสำรองที่นกแสกคายทิ้ง บันทึกชนิดและจำนวนของสัตว์ที่พบซากในก่อนสำรองของนกแสก

เวลาและสถานที่

เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนตุลาคม 2553-กันยายน 2554 ในพื้นที่ชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม และป่าไม้ข้างเคียงชุมชนในท้องที่จังหวัดน่าน แพร่ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบูรณ์ เพชรบุรี สุพรรณบุรี อุตุยา ประจวบคีรีขันธ์ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ

ผลและวิจารณ์ผลการทดลอง

จากการสำรวจพบนกแสกและแหล่งสร้างรังวางไข่ในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ชนิดสัตว์ที่นกแสกแต่ละแหล่งอาศัยล่ามาเป็นอาหารก็มีความคล้ายคลึงกันในบางแหล่ง แต่บางพื้นที่มีชนิดสัตว์ที่นกแสกล่าเป็นอาหารแตกต่างกัน ซึ่งแสดงไว้ใน ตารางที่ 1

จากผลการสำรวจจะเห็นได้ว่าประชากรนกแสกในแต่ละพื้นที่มีความชุกชุมแตกต่างกัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน แหล่งพักอาศัย แหล่งสร้างรังวางไข่ และความชุกชุมของสัตว์ที่นกแสกล่าเป็นอาหาร ชนิดโพรงรังส่วนใหญ่เป็นโพรงใต้หลังคาโบสถ์ในวัด ร่องลมมาคือโพรงไม้ในวัด ในไร่ นาและในป่า มีที่ใช้หลืบหินและถ้ำเล็กๆบนภูเขาบ้างไม่มาก ชนิดสัตว์ที่นกแสกล่าเป็นอาหารก็มีความผันแปรแตกต่างกันตามสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่วนใหญ่เป็นหนูศัตรูพืชในนาข้าว พืชไร่ และในชุมชน มีบางพื้นที่ที่พบนกแสกล่าค้างคาวกินแมลง หนูผีนาและกบเขียดเป็นอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยวิทยานิพนธ์ของ Niyomsaeng (1982) ที่เก็บตัวอย่างสำรองของนกแสกในจังหวัดอ่างทองพบว่านกแสกกินหนูเป็นอาหารร้อยละ 95 ได้แก่ หนูนาเล็ก หนูนาใหญ่ หนูพุกเล็ก หนูพุกใหญ่และหนูหริ่ง

สรุปผลการทดลองและคำแนะนำ

ประชากรนกแสกในพื้นที่ที่ทำการสำรวจมีความชุกชุมแตกต่างกัน ส่วนใหญ่มีประชากรค่อนข้างน้อยบางพื้นที่ไม่พบนกแสกและแหล่งสร้างรังของนกแสก แต่บางพื้นที่มีความชุกชุมของประชากรนกแสกสูง เช่น อำเภอเมือง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น ซึ่งความชุกชุมของนกแสกดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความชุกชุมของสัตว์ที่เป็นเหยื่อของนกแสก รวมทั้งสถานที่หลบพักนอนและแหล่งสร้างรังวางไข่ ชนิดของโพรงรังส่วนใหญ่เป็นโพรงใต้หลังคาโบสถ์ในวัด โพรงไม้ตามต้นไม้ขนาดใหญ่ หลืบหินและถ้ำเล็กๆบนภูเขา ส่วนชนิดสัตว์ที่นกแสกล่าเป็นอาหารมีความแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นกับสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและพืชที่เพาะปลูก สัตว์ที่เป็นอาหารส่วนใหญ่เป็นหนูศัตรูพืชในนาข้าว พืชไร่ และในชุมชน เช่น หนูท้องขาว หนูหริ่ง หนูนาเล็ก หนูนาใหญ่ มีบางพื้นที่ที่พบนกแสกล่าค้ำคาวกินแมลง หนูผีนาและกบเขียดเป็นอาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ สวนป่า พื้นที่ปลูกพืชไร่ ซึ่งมีความชุกชุมของหนูน้อยกว่าสัตว์กลุ่มอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- Lenton, G.M. 1980. The ecology of barn owls (*Tyto alba*) in the Malay Peninsula with Reference to their use in biological control. PhD thesis, University of Kuala Lumpur.
- Niyomsaeng, S. 1982. Food habits of barn owl (*Tyto alba* (Scopoli)). Master Thesis. Kasetsart University, Bangkok (*in Thai*).

ภาคผนวก

ตารางที่ 1 พื้นที่สำรวจ ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน จำนวนนกก แสก จำนวนรังและชนิดสัตว์ที่กินแสกล่าเป็นอาหาร

จังหวัด	อำเภอที่สำรวจ	ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในพื้นที่ทำการสำรวจ	จำนวน ตัว/รัง	สัตว์ที่เป็นอาหาร ของนกกแสก
น่าน	อำเภอเมือง	ชุมชนเมือง หมู่บ้านสวนผลไม้ ป่าไม้ ป่าละเมาะและสวนป่า	2/0	หนูท้องขาว หนูหริ่ง
	อำเภอภูเพียง	พืชไร่ สวนผลไม้ สวนป่า และป่าไม้	1/3	หนูหริ่ง
	อำเภอท่าวังผา	ข้าวไร่ นาข้าว พืชไร่ ป่าไม้และชุมชน	2/2	หนูท้องขาว กบ เขียด
	อำเภอบ่อเกลือ	พื้นที่ปลูกพืชไร่ นาข้าวและชุมชน	1/2	หนูท้องขาว
	อำเภอสองแคว	พื้นที่ปลูกพืชไร่ และป่าไม้	1/0	-
แพร่	อำเภอสอง	นาข้าว พืชไร่ ป่าไม้ ชุมชน	0/0	-
	อำเภอร้องกวาง	นาข้าว พืชไร่ ป่าไม้ ชุมชน	0/0	-
	อำเภอสูงเม่น	นาข้าวและชุมชน	2/2	หนูท้องขาว
เพชรบูรณ์	อำเภอหล่มเก่า	นาข้าวและชุมชน	8/5	หนูหริ่ง หนู ท้องขาว
มหาสารคาม	อำเภอเมือง	นาข้าวและชุมชนริมแม่น้ำ	1/2	หนูนาใหญ่
ร้อยเอ็ด	อำเภอจังหาร	นาข้าวริมแม่น้ำ ป่าไม้ในวัดป่าและดอนปู่ตา	0/0	-
	อำเภอธวัชบุรี	นาข้าว ชุมชน ป่าไม้ในวัดป่าและริมแม่น้ำ	0/2	หนูนาใหญ่
	อำเภอโพนทอง	พื้นที่ปลูกพืชไร่ นาข้าวและป่าเต็งรัง	3/2	หนูท้องขาว
	กิ่งอำเภอทุ่งเขา หลวง	นาข้าว ชุมชน ป่าไม้ริมแม่น้ำและในวัด	2/2	หนูท้องขาว
กาฬสินธุ์	อำเภอยางตลาด	นาข้าวและชุมชน	0/0	-
	อำเภอร่องคำ	นาข้าวและชุมชน	0/0	-
	กิ่งอำเภอฆ้องชัย	นาข้าวและชุมชน	1/1	หนูนาใหญ่
บุรีรัมย์	อำเภอสตึก	นาข้าวริมแม่น้ำ สวนป่าและชุมชน	0/0	-

จังหวัด	อำเภอที่สำรวจ	ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในพื้นที่ทำการสำรวจ	จำนวน ตัว/รัง	สัตว์ที่เป็นอาหาร ของนกแกก
สุรินทร์	อำเภอชุมพลบุรี	นาข้าวและชุมชน	0/0	-
	อำเภอท่าตูม	นาข้าวและชุมชน	1/3	หนูหริ่ง หนู ท้องขาว
	อำเภอรัตนบุรี	นาข้าวและชุมชน	1/2	หนูท้องขาว
กาญจนบุรี	อำเภอห้วย กระเจา	สวนป่ายูคาลิปตัสและป่าละเมาะบนภูเขา	2/1	หนูหริ่ง หนูผีนา ค้างคาว
ศรีสะเกษ	อำเภอเมือง	ชุมชนเมือง พื้นที่ปลูกพืชไร่และนาข้าว	2/2	ค้างคาว
ราชบุรี	อำเภอเมือง	ชุมชนเมือง	1/0	ค้างคาว
	อำเภอปากท่อ	พื้นที่ปลูกพืชไร่ สวน และป่าไม้บนภูเขา	1/0	หนูผีนา ค้างคาว
เพชรบุรี	อำเภอเขาชัย ยอด	นาข้าว ป่าไม้บนภูเขาและชุมชน	3/1	หนูหริ่ง
	อำเภอเมือง	ชุมชนเมือง	0/0	-
ประจวบคีรี ขันธ์	อำเภอบาง สะพานน้อย	พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน มะพร้าว นาทุ่ง ป่าละเมาะและที่รกร้าง	0/0	-
	อำเภอบาง สะพาน	พื้นที่ปลูกมะพร้าว ปาล์มน้ำมัน ป่าละเมาะและที่รกร้าง	0/0	-
	อำเภอทับ สะแก	พื้นที่ปลูกมะพร้าว ปาล์มน้ำมัน ที่รกร ้าง	1/0	หนูท้องขาว
	อำเภอกุยบุรี	พื้นที่ปลูกมะพร้าว สับปรด ที่รกร้าง	2/0	หนูท้องขาว
	อำเภอสามร้อย ยอด	พื้นที่ปลูกมะพร้าว สับปรด ที่รกร้าง	0/0	-
	อำเภอปราณ บุรี	พื้นที่ปลูกสับปรด อ้อย มะพร้าว และปาล์มน้ำมัน	0/0	-

จังหวัด	อำเภอที่สำรวจ	ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในพื้นที่ทำการสำรวจ	จำนวน ตัว/รัง	สัตว์ที่เป็นอาหาร ของนกแสก
สุพรรณบุรี	อำเภอเมือง	ชุมชนและนาข้าว	10/3	หนูนาเล็ก หนูหริ่ง
	อำเภออู่ทอง	ไร่อ้อย นาข้าว ป่าไม้ และชุมชน	0/0	-
	อำเภอบางปลา ม้า	นาข้าวและชุมชน	5/3	หนูนาเล็ก หนูหริ่ง ค้างคาว หนูหริ่ง
	อำเภอสามชูก	นาข้าวและชุมชน	2/2	หนูนาเล็ก
	อำเภอเดิมบาง นางบวช	นาข้าวและชุมชน	3/2	หนูนาเล็ก
อยุธยา	อำเภอบางปะอิน	นาข้าว ชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม	3/1	หนูนาเล็ก หนูท้องขาว